

ΚΘΑ II – Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης

Ενότητα 5: Ανισότητες στην εκπαίδευση. Επίδοση στο σχολείο και
κοινωνική προέλευση

Κωνσταντίνος Μπίκος
Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Λειτουργία ενσωμάτωσης 1/8

Η θεωρία του ονομαζόμενου **«πολιτιστικού κεφαλαίου»** του Pierre Bourdieu: πολιτιστικές δεξιότητες των γονέων (δηλαδή γνώσεις και ικανότητες που αφομοιώνονται κατά κανόνα με την απόκτηση των αντίστοιχων τίτλων). Πολιτιστικό κεφάλαιο: παρομοίωση με **μια μορφή οικονομικού κεφαλαίου**.

Λειτουργία ενσωμάτωσης 2/8

Κριτική: το σχολείο στις δυτικές δημοκρατίες λειτουργεί ως μηχανισμός κυριαρχίας της «κεφαλαιοκρατικής τάξης», μέσω του οποίου αναπαράγονται μεθοδευμένα οι εκπαιδευτικές και οι κοινωνικές ανισότητες.

Το σχολείο επιβάλλει μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης στα νέα μέλη της κοινωνίας την ιδεολογία της άρχουσας τάξης, η οποία εμφανίζει τις ανισότητες ως δίκαιες και τις νομιμοποιεί.

Λειτουργία ενσωμάτωσης 3/8

Η βασική αιτία των εκπαιδευτικών ανισοτήτων είναι η διαφορετική επίδραση της οικογένειας στα παιδιά, την οποία το σχολείο, παρά τις επιτυχίες της αντισταθμιστικής εκπαίδευσης, δεν μπορεί ποτέ να αναιρέσει πλήρως.

Σε κάθε κοινωνικό σύστημα με ανεπτυγμένο καταμερισμό εργασίας ορισμένες οικογένειες διαθέτουν, εξαιτίας των επαγγελμάτων και της εκπαίδευσης των γονέων, πνευματικά εφόδια που δεν διαθέτουν άλλες οικογένειες, στις οποίες οι γονείς ασκούν χειρωνακτικά ή επαγγέλματα απλών διανοητικών απαιτήσεων.

Λειτουργία ενσωμάτωσης 4/8

Bourdieu: «η κατανομή του πολιτιστικού κεφαλαίου στην καπιταλιστική κοινωνία αντιστοιχεί στην κατανομή του οικονομικού κεφαλαίου». Αυτός ο ισχυρισμός συνεπάγεται ότι οι κοινωνικές ομάδες που κατέχουν σε μεγαλύτερο βαθμό το οικονομικό κεφάλαιο (βιομήχανοι κ.ά.) κατέχουν επίσης σε μεγαλύτερο βαθμό και το «πολιτιστικό κεφάλαιο».

Το «πολιτιστικό κεφάλαιο» το κατέχουν οι καθηγητές, οι οποίοι, ως εξαρτημένοι μισθωτοί, και άρα ως «μέλη της εργατικής τάξης», δεν είναι ιδιοκτήτες του οικονομικού κεφαλαίου, ενώ οι κατεξοχήν κάτοχοι του οικονομικού κεφαλαίου -οι βιομήχανοι και μεγαλέμποροι- καταλαμβάνουν τις τελευταίες θέσεις, όσον αφορά στην κατοχή του «πολιτιστικού κεφαλαίου».

Λειτουργία ενσωμάτωσης 5/8

Η αφομοίωση των πνευματικών εφοδίων, τα οποία απαιτεί η σύγχρονη κοινωνία, τα παρέχει η οικογένεια και βοηθά τα παιδιά να ανέλθουν σε ανώτερες κοινωνικές θέσεις. Η πιο χαρακτηριστική επαγγελματική ομάδα με αυτή την έννοια είναι οι δάσκαλοι και δασκάλες του δημοτικού σχολείου, οι οποίοι, ενώ έχουν προέλθει στην πλειοψηφία τους από χαμηλά και κυρίως αγροτικά στρώματα παρέχουν τα πνευματικά εφόδια και προωθούν τα παιδιά τους σε εντυπωσιακά μεγάλα ποσοστά προς τις πανεπιστημιακές σπουδές.

Λειτουργία ενσωμάτωσης 6/8

Το γεγονός ότι η δυνατότητα της κοινωνικής ανόδου μέσω της εκπαίδευσης είναι ανοιχτή αποδεικνύει ότι το σχολείο ανακατανέμει τα πολιτιστικά εφόδια και δρα αντισταθμιστικά προς τις επιδράσεις της οικογένειας. Ο παράγοντας που δημιουργεί τις ανισότητες είναι η οικογένεια και όχι το σχολείο. Χωρίς τις επιδράσεις του σχολείου, οι εκπαιδευτικές ανισότητες θα ήταν πολύ μεγαλύτερες.

Λειτουργία ενσωμάτωσης 7/8

Αντίθετη άποψη: το σχολείο δεν καταβάλλει προσπάθειες να αντισταθμίσει τις ανισότητες που δημιουργεί η οικογένεια, ως ισχυρός κοινωνικός θεσμός, αλλά το ίδιο το σχολείο δημιουργεί τις εκπαιδευτικές ανισότητες, κάνοντας τέτοιες επιλογές των περιεχομένων της σχολικής γνώσης οι οποίες ευνοούν τους μαθητές από τα υψηλά κοινωνικά στρώματα. Το σχολείο «εξαπατά» τους μαθητές παρέχοντάς τους δήθεν ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση για να «νομιμοποιήσει» τις ανισότητες, ενώ στην πραγματικότητα ευνοεί τους μαθητές από τα προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, στην οποία υπηρεσία λειτουργεί το σχολείο.

Λειτουργία ενσωμάτωσης 8/8

Η νομιμοποίηση των αξιών, κανόνων και θεσμών του δημοκρατικού συστήματος που συντελείται με την ενσωμάτωση των ατόμων στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης δεν συνεπάγεται την αποδοχή του συστήματος ως τέλειου ή ως μη επιδεχόμενου βελτίωσης με κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Η βασική προϋπόθεση της βελτίωσης ενός κοινωνικού συστήματος είναι η ελευθερία της δημόσιας έκφρασης κριτικής.

Η λειτουργία της μετάδοσης προσόντων 1/2

Μέσω της εκπαίδευσης συντελείται η μετάδοση των πολιτιστικών στοιχείων της κοινωνίας στα νεότερα μέλη της και η προετοιμασία τους για την ανάληψη των μελλοντικών τους ρόλων στην κοινωνία ως ενηλίκων.

Η λειτουργία της μετάδοσης προσόντων

2/2

Επειδή οι απαιτήσεις των επαγγελμάτων είναι σε μια δεδομένη χρονική περίοδο σχετικά σταθερές, η προετοιμασία των νέων γι' αυτές τις απαιτήσεις από πλευράς του εκπαιδευτικού συστήματος μπορεί να αξιολογηθεί ως περισσότερο ή λιγότερο αποτελεσματική. Αποτελεσματική είναι η προετοιμασία, όταν τα προσόντα που μεταδίδει το εκπαιδευτικό σύστημα είναι αυτά που απαιτούν τα επαγγέλματα στα οποία εισέρχονται οι απόφοιτοι, χωρίς επιπλέον δαπάνες χρόνου και οικονομικών εφοδίων από πλευράς των νέων, για να αποκτήσουν τα απαιτούμενα προσόντα, τα οποία δεν τους μετέδωσε το εκπαιδευτικό σύστημα.

Οι κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας και η θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Basil Bernstein 1/12

Μια ιδιαίτερα σημαντική διάσταση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, τόσο από τη θεωρητική όσο και από την πρακτική σκοπιά της εκπαιδευτικής παρέμβασης, είναι η γλώσσα.

Οι κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας και η θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Basil Bernstein 2/12

Η Κοινωνιογλωσσολογία βρέθηκε από τη δεκαετία του 1960 και κατόπιν για αρκετό διάστημα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, λόγω της σημασίας των πορισμάτων της για τη δόμηση των προγραμμάτων της γλωσσικής διδασκαλίας και ιδιαίτερα της αντισταθμιστικής αγωγής και εκπαίδευσης. Η διάκριση των «μορφωσιογενών» από τα «μη μορφωσιογενή» περιβάλλοντα συνδέεται στενά με τις γλωσσικές διαφορές που διαπιστώνονται ανάμεσα στα κοινωνικά στρώματα.

Οι κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας και η θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Basil Bernstein 3/12

Bernstein: «περιορισμένος» και «διευρυμένος» κώδικας.
Οι δύο κώδικες διαφέρουν στο βαθμό της αναλυτικότητας
(explicitness) με την οποία περιγράφουν την πραγματικότητα. Ο
περιορισμένος κώδικας χαρακτηρίζεται από χαμηλό βαθμό
αναλυτικότητας, που σημαίνει ότι πολλά στοιχεία εννοούνται
σιωπηρά και δεν εκφράζονται με αναλυτικά γλωσσικά μέσα.
Κατά συνέπεια, η λεξιλογική και η συντακτική δομή του
περιορισμένου κώδικα είναι απλούστερες από τις αντίστοιχες
δομές του διευρυμένου κώδικα.

Οι κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας και η θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Basil Bernstein 4/12

Για παράδειγμα, ο περιορισμένος κώδικας χρησιμοποιεί πολύ συχνότερα προσωπικές αντωνυμίες («αυτός είπε ότι...»), ενώ ο διευρυμένος χρησιμοποιεί στα αντίστοιχα πλαίσια ονόματα ή ουσιαστικά («ο υδραυλικός είπε ότι...»).

Ο περιορισμένος κώδικας λειτουργεί μόνο σε κοινωνικά πλαίσια στα οποία οι συμμετέχοντες στην επικοινωνία έχουν την ίδια γνώση της συγκεκριμένης περιστασης, ώστε συνεννοούνται πλήρως χωρίς να κάνουν αναλυτικές διακρίσεις στο λόγο τους.

Οι κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας και η θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Basil Bernstein 5/12

Άτομα εκτός του συγκεκριμένου πλαισίου επικοινωνίας δεν μπορούν να καταλάβουν το περιεχόμενο της γλωσσικής επικοινωνίας, επειδή δεν έχουν την εμπειρία των ιδιαίτερων συνθηκών στις οποίες αναφέρονται οι περιγραφές των ομιλητών.

Ο περιορισμένος κώδικας είναι συνεπώς εξαρτημένος από το πλαίσιο (context-dependent) και χαρακτηρίζεται από «ιδιαιτερότητα» (particularism).

Οι κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας και η θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Basil Bernstein 6/12

Αντίθετα, ο διευρυμένος κώδικας χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό αναλυτικότητας, που σημαίνει ότι κάνει ευρεία χρήση των λεκτικών και συντακτικών μέσων γλωσσικής διατύπωσης και οι γλωσσικές πληροφορίες που εκφράζει είναι ανεξάρτητες από το πλαίσιο (context-independent), ώστε είναι κατανοητός σε οποιονδήποτε ομιλητή, πέραν του δεδομένου επικοινωνιακού πλαισίου. Χαρακτηρίζεται συνεπώς, σε αντιπαράθεση προς τον περιορισμένο κώδικα, από «καθολικότητα» (universalism).

Οι κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας και η θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Basil Bernstein 7/12

Τα χαρακτηριστικά αυτά του περιορισμένου και του διευρυμένου κώδικα όσον αφορά την εξάρτηση και την ανεξαρτησία, αντίστοιχα, από ένα συγκεκριμένο πλαίσιο της επικοινωνίας, αντιστοιχούν στις διαφορετικές λειτουργικές απαιτήσεις του προφορικού και του γραπτού λόγου. Ο γραπτός λόγος συνεπάγεται την «αντικειμενοποίηση» του μηνύματος και έτσι την ανεξαρτησία του από την επικοινωνία ενός συγκεκριμένου πομπού προς έναν συγκεκριμένο δέκτη.

Οι κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας και η θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Basil Bernstein 8/12

Αναγκαστικά λοιπόν, για να εκπληρώσει το γραπτό μήνυμα τον λειτουργικό προορισμό του, πρέπει να χρησιμοποιήσει συνθετότερα γλωσσικά μέσα. Αυτή τη διαφορετική λειτουργία της γλώσσας ως γραπτού λόγου, που απαιτεί διαφορετικά και συνθετότερα εκφραστικά μέσα, τα οποία δεν αφομοιώνονται με την κατάκτηση του προφορικού λόγου, πρέπει να την αποκτήσουν οι μαθητές στο σχολείο.

Οι κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας και η θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Basil Bernstein 9/12

Η επιστήμη και ο πολιτισμός είναι δημιουργήματα του γραπτού λόγου και η ανακάλυψη της γραφής αποτέλεσε μία από τις μεγαλύτερες τομές στην παγκόσμια ιστορία. Η χρήση του γραπτού λόγου είναι το στοιχείο που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες αναπτυγμένες κοινωνίες. Η άρτια κατοχή του γραπτού λόγου -και συνεπώς και του διευρυμένου κώδικα, που συνδέεται άρρηκτα με αυτόν- από όλους τους μαθητές είναι βασικός στόχος του σχολείου.

Οι κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας και η θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Basil Bernstein 10/12

Η συχνότερη χρήση του περιορισμένου κώδικα στην εργατική τάξη δεν οφείλεται σε γλωσσική ή πολιτιστική μειονεξία, αλλά στην οργάνωση των ρόλων στην οικογένεια: η επικοινωνία στην οικογένεια της εργατικής τάξης χαρακτηρίζεται από τον προσανατολισμό των μελών της προς τους ρόλους τους, ενώ η επικοινωνία στην οικογένεια της μεσαίας αστικής τάξης προσανατολίζεται περισσότερο προς τα προσωπικά γνωρίσματα των μελών της.

Οι κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας και η θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Basil Bernstein 11/12

Τα παιδιά που χρησιμοποιούν τον περιορισμένο κώδικα υστερούν πράγματι στην κατανόηση και στην ενεργό χρήση των αφηρημένων γενικών εννοιών της επιστήμης, οι οποίες προϋποθέτουν την καθολικότητα των νοημάτων του διευρυμένου κώδικα. Ακριβώς αυτό είναι όμως το καθήκον του σχολείου, που αποσκοπεί στην ανακατανομή των ευκαιριών, να διευρύνει τους κώδικες και να εμπλουτίσει τα γλωσσικά μέσα έκφρασης των παιδιών που δεν ευνοήθηκαν από το κοινωνικό τους περιβάλλον.

Οι κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας και η θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Basil Bernstein 12/12

Ερώτημα / πρόβλημα.

Η εκπαίδευση στηρίζεται κατεξοχήν στη γλώσσα
– γλωσσική επικοινωνία.

Απαιτεί / αξιολογεί τη λεκτική ικανότητα.

Τι είναι τελικά η επίδοση;

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Κωνσταντίνος Μπίκος.
«ΚΘΑ II. Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Ανισότητες στην εκπαίδευση. Επίδοση στο σχολείο και κοινωνική προέλευση». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014.
Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS293/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

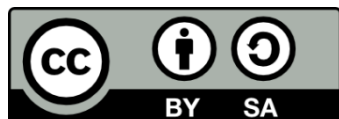
[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: <Αντώνης Χατζηχρήστος>
Θεσσαλονίκη, <Εαρινό Εξάμηνο 2012-2013>

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

